

● دکتر احمد به‌پژوه
استاد روان‌شناسی دانشگاه تهران

بخش
نخست

مادر موفق کیست؟

«از دامن زن مرد
به معراج می‌رود.»

امام خمینی (ره)

سلام به

روان پاک حضرت فاطمه (س)، الگوی زنان و مادران عالم

روان پاک حضرت زینب (س)، قهرمان زنان و مادران عالم

روان پاک مادران شهدای انقلاب اسلامی

روان پاک مادرم که مرهون تربیت ایشانم

همه مادران صالح امروزو فردای ایران و جهان

انسان‌های انسان ساز و سازندگان جامعه امروزو فردا

عاشقان دانا ساز و اسوه‌های ایمان

همه مادران، در نقش آینده سازان ایران

یادآوری

در بخش اول این مقاله، پس از طرح چند سؤال در بیان مقدمه‌ای کوتاه درباره جایگاه مادر، ده نقش مهم مادر معرفی و تبیین می‌شود، که امید است مورد توجه و استفاده مادران و پدران، معلمان، مربیان و کارشناسان محترم قرار گیرد. گفتنی است که بخش دوم این مقاله در اسفند ماه ۱۳۹۵ انتشار خواهد یافت.

چند سؤال:

- آیا همه مادران، موفق‌اند؟
- آیا همه مادران، به نقش‌ها و وظایف خود وقوف و آگاهی دارند؟
- آیا همه مادران، به نقش‌ها و وظایف خود عمل می‌کنند؟
- جامعه از مادران چه انتظاراتی دارد؟

مقدمه

مادر، مادر است؛ اما هر مادری، مادر نیست. این مادر صالح و شایسته است که فرزند در مکتب مقدس اسلام از پایگاه و موقعیت والا برخوردار است، به طوری که حضرت رسول اکرم (ص) فرموده است: بهشت زیر پای مادران است (همه مادران). به همین دلیل توجه به مادران یک جامعه، یعنی توجه به مقام بشری و توجه به سرچشمه خوبی‌ها. به نظر من اگر سلامت جسمانی و روانی مادران حفظ شود، سلامت جسمانی و روانی آحاد جامعه حفظ و تأمین می‌شود. به راستی در کدام فرهنگ و جامعه، مادر از این پایگاه رفیع برخوردار است؟ تاکنون چقدر سخنان زیبا بیان شده و چه میزان عمل شده است؟ بسیاری از مادرانی که عاشقانه و با نشاط به امر خطیر فرزندپروری می‌پردازند و به فرزندانشان درس انسانیت، شجاعت، عشق و محبت می‌دهند؛ اما به جایگاه حقیقی آنان توجه نمی‌شود.

در عصر کنونی و در اکثر جوامع، متأسفانه بسیاری از زنان و مادران، نقش همسری و مادری خود را فراموش کرده و به نقش‌های دیگر مانند اشتغال در خارج از خانه پرداخته‌اند و خدمت در خارج از خانه را به خدمت در خانه ترجیح می‌دهند و در نتیجه برخی از فرزندان جامعه ما دچار یتیمی عاطفی شده‌اند. از این رو، اهمیت و عظمت نقش‌های

مادران در جوامع بشری به حدی است که از سویی ناپلئون می‌گوید: مادران با یک دست گهواره و با یک دست دنیا را تکان می‌دهند و از سوی دیگر ملاحظه می‌شود که تاریخ، اغلب به دست مادران بزرگ و قهرمان رقم زده می‌شود.

شایان ذکر است که در روان‌شناسی تربیتی پنج رکن عمده وجود دارد: ۱- یاد دهنده ۲- یاد گیرنده ۳- روش یادگیری-یاددهی ۴- موضوع یادگیری-یاددهی ۵- فضای یادگیری-یاددهی. در روان‌شناسی تربیتی بیش از هر عامل، به یاد گیرنده و یادگیری او پرداخته شده است؛ در حالی که جایگاه و نقش نخستین یاد دهنده یعنی مادر از اهمیت خاص برخوردار است. مادر هم یک انسان است و هم یک انسان ساز و نیازهای خاص خود را دارد. یک مادر موفق، شایسته و صالح، مادری است که با خودشناسی و خودآگاهی، نقش‌ها و وظایف خود را بشناسد و به آنها عمل کند. بدیهی است که هر قدر هدف بزرگ‌تر و مهم‌تر باشد (انسان‌سازی)، شناختی عمیق‌تر و بیشتر ضرورت دارد و عوامل متعدد بر موفقیت و نقش‌های مادر اثر می‌گذارد.

در فرهنگ علوم اجتماعی (پیرو، ۱۹۶۶)، ترجمه ساروخانی، ۱۳۶۶) درباره تعریف نقش اجتماعی چنین آمده است که نقش اجتماعی شامل رفتار، کردار و وظیفه‌ای است که یک شخص در داخل یک گروه به عهده می‌گیرد. نقش را هم به عنوان کار یا وظیفه‌ای که شخص بدان گمارده می‌شود و انتظار می‌رود آن کار را انجام دهد، تعریف می‌کنند. در هر حال، مادری، یک نقش واحد نیست؛ بلکه نقش‌های متعدد (نقش‌های پنهان و آشکار) است که جامعه انتظار دارد هر مادری الگوهای رفتاری خاص را ارائه کند. نقشی که هنرپیشگان بازی می‌کنند، در شرایط خاص است و موقتی؛ اما مادر، همواره مادر است، چه در خانه باشد و چه در جامعه. مادر، فقط تعلیم نمی‌دهد، او مربی است و تربیت می‌کند، مدیر است، الگو است، هنرمند است، راهنما و مشاور است و...

نقش‌ها، طبق الگوهای رفتاری خاص صورت می‌گیرد و مبتنی بر انتظاراتی است که جامعه از مادر دارد. برای مثال، مادران از فرزندان انتظار دارند که به ارزش‌ها و هنجارهای حاکم بر خانواده و جامعه، توجه و آنها را رعایت کنند. لذا مادران خود نیز باید در عمل این‌گونه باشند و در عمل به ارزش‌ها و هنجارها، پیشی بگیرند. بدیهی است

مادر، مادر است؛ اما هر مادری، مادر نیست. بی‌شک، این مادر صالح و شایسته است که فرزندش تربیت می‌کند. مادر در مکتب مقدس اسلام از پایگاه و موقعیت والا برخوردار است، به طوری که حضرت رسول اکرم (ص) فرموده است: بهشت زیر پای مادران است (همه مادران). به همین دلیل توجه به مادران یک جامعه، یعنی توجه به مقام بشری و توجه به سرچشمه خوبی‌ها

خدا است (جوادی آملی، ۱۳۹۳). زنان مدیر و مدبر سعی می‌کنند همواره و در همه حال، خداوند را حاضر و ناظر بدانند و از فریب کاری و مخفی کاری پرهیز کنند. این‌گونه زنان، شوهر خود را همان‌طور که هست قبول می‌کنند و نشان می‌دهند که شوهرشان را دوست دارند و همیشه حرف‌های امیدوار کننده می‌زنند و به علائق و دل بستگی‌های همسرشان توجه می‌کنند (به‌پژوه، ۱۳۹۴).

۲- مادر در نقش بارداری و فرزندآوری

یکی از دلایل تشکیل خانواده و ازدواج، تولید مثل و فرزندآوری است؛ زیرا که انسان تمایل به جاودانگی و ادامه نسل دارد. از این رو، خداوند در سوره نحل، آیه ۷۲ فرموده است: و خداوند برای شما از جنس خودتان همسرانی قرار داد و از همسرانتان برای شما پسران و نوادگانی قرار داد و از چیزهای پاکیزه به شما روزی بخشید. از این رو، تکامل زن و زیباترین جلوه رشد او، مادر شدن است. گفتنی است که فرزندآوری اختیاری است؛ اما فرزندپروری الزامی است.

۳- مادر در نقش شیردادن به نوزاد

دوره شیرخوارگی، حساس‌ترین، مهم‌ترین و حیاتی‌ترین دوره رشد و تکامل انسان محسوب می‌شود و شیر مادر، نقش تعیین‌کننده در رشد

نقش‌هایی که برای یک مادر موفق از نظر شما خواهد گذشت، متداخل اند و به سهولت نمی‌توان آنها را از یکدیگر جدا کرد. برخی از نقش‌ها در بعضی از سطوح برجسته‌تر و برخی دیگر کم رنگ‌ترند. در این مقاله سعی شده است مهم‌ترین نقش‌های یک مادر موفق مورد بحث واقع شود. تردیدی نیست که شما نیز می‌توانید برحسب دانش و تجربه خود نقش‌های دیگر را برای یک مادر موفق فهرست کنید. اکنون این پرسش‌های عمده مطرح می‌شود که یک مادر موفق کیست؟ یک مادر موفق، چه نقش‌ها و وظایفی برای خود قائل است؟ بدیهی است که یک مادر موفق، به نقش‌ها و وظایف خود آگاهی دارد و به آنها عمل می‌کند و در نتیجه موجب می‌شود آگاهانه به خودسنجی و خودارزیابی بپردازد و مراقب اعمال و رفتار و گفتار خود باشد. از این رو، با اندک تأمل در زندگی مادران بزرگ و موفق تاریخ و مطالعه سیره ائمه معصومین صلوات الله علیهم اجمعین، نقش‌هایی به شرح زیر مشخص و شناسایی می‌شوند:

۱- مادر در نقش همسری و شریک زندگی شوهر

مهم‌ترین و ظریف‌ترین نقش یک مادر موفق، نقش همسری او محسوب می‌شود. بر پایه روایات، خوب شوهرداری کردن زن در حکم جهاد در راه

زنان مدیر و مدبر سعی می‌کنند همواره و در همه حال، خداوند را حاضر و ناظر بدانند و از فریب کاری و مخفی کاری پرهیز کنند. این‌گونه زنان، شوهر خود را همان‌طور که هست قبول می‌کنند و نشان می‌دهند که شوهرشان را دوست دارند و همیشه حرف‌های امیدوار کننده می‌زنند و به علائق و دل بستگی‌های همسرشان توجه می‌کنند

جسمانی و روانی و عاطفی نوزاد امروز و کودک فردا ایفا می‌کند. شیر مادر، تأمین‌کننده نیازهای اولیه نوزاد محسوب می‌شود و سلامت نوزاد به کیفیت و کمیت شیر مادر وابسته است. انسان، موجودی نیازمند است و نیازهای انسان از بدو انعقاد نطفه و سپس در دوران جنینی و آنگاه از بدو تولد به بعد آشکار می‌شود. چنانچه نیازهای جنین و نوزاد به خوبی تأمین و ارضا شود، رشد او تضمین می‌شود و در این مسیر، شیر مادر در دوران شیرخوارگی بهترین عامل تضمین‌کننده سلامت کودک به شمار می‌آید (به‌پژوه، ۱۳۹۴).

۴- مادر در نقش تعلیم و تربیت دینی، اخلاقی و معنوی فرزندان و فرزند پروری و

یاد دهنده‌گی

مهم‌ترین نقش یک مادر، نقش یاد دهنده‌گی اوست. یک مادر شایسته همواره تلاش می‌کند با کسب دانش‌های لازم در زمینه‌های روان‌شناسی و تعلیم و تربیت، این نقش خود را به بهترین وجه ایفا کند. مادران برای تربیت فرزندان خود، راهبردهای گوناگون را انتخاب می‌کنند؛ عده‌ای روش مستقیم، برخی روش اکتشافی و برخی روش نمایشی را به کار می‌برند.

یک مادر موفق همواره با اخلاص رفتار می‌کند و در همه حال خداوند تبارک و تعالی را شاهد و ناظر بر اعمال خود می‌داند. یک مادر، چه بخواهد و چه نخواهد در عمل مبلغ مذهب است و تقوای عملی، حلم و شکیبایی او، اعضای خانواده را به طور مستقیم و غیرمستقیم به سوی دین و دین‌داری دعوت می‌کند.

۵- مادر در نقش تأمین‌کننده نیازهای

روانی و بهزیستی همسر و فرزندان

خداوند متعال درباره حضرت رسول اکرم (ص) می‌فرماید: یکی از جلوه‌های رحمت الهی این است که تو (پیامبر) خوش خلق هستی و اگر تندخو و خشن بودی همه مردم از اطراف تو پراکنده می‌شدند (سوره آل عمران، آیه ۱۵۹). در متون ادبی، همواره والدین را پرورش دهنده جسم و جان فرزند معرفی کرده‌اند. ایرج میرزا به زیبایی این حقیقت را در اشعار زیر به نظم کشیده است:

گویند مرا چو زاد مادر

پیستان به دهن گرفتن آموخت

شب‌ها بر کاهواره من

بیدار نشست و خفتن آموخت

لبخند نهاد بر لب من

بر غنچه گل شکفتن آموخت

یک حرف و دو حرف بر زبانم

الفاظ نهاد و گفتن آموخت

دستم بگرفت و پا به پا برد

تا شیوه راه رفتن آموخت

۶- مادر در نقش تأمین‌کننده نیازهای

جسمانی و سلامت و تغذیه سالم اعضای

خانواده

انسان، موجودی نیازمند است و برای زنده ماندن، کسب انرژی لازم، فراهم کردن زمینه رشد و نمو و ادامه حیات خود نیازهای متعدد دارد، که در صورت برآورده شدن آنها، امکان ادامه حیات و سلامت جسمانی، روانی و اجتماعی او تأمین می‌شود. در این جهت، دوران کودکی، یکی از مهم‌ترین و حساس‌ترین دوره‌های رشد انسان محسوب می‌شود و نیازهای غذایی ویژه را ایجاب می‌کند. بدون شک میان سلامت جسمانی و روانی کودکان و تغذیه آنان ارتباط زیاد وجود دارد. نیاز انسان به غذا، یک نیاز همیشگی است، که نوع و مقدار آن، به تناسب سن، جنس، نوع فعالیت و شرایط محیطی، متفاوت است. از این نظر خانواده کانون تأمین‌کننده نیازهای جسمانی و روانی اعضای خود است و به طور معمول آماده سازی وعده‌های غذایی و رعایت اصول بهداشتی به عهده مادر است (به‌پژوه، ۱۳۹۵).

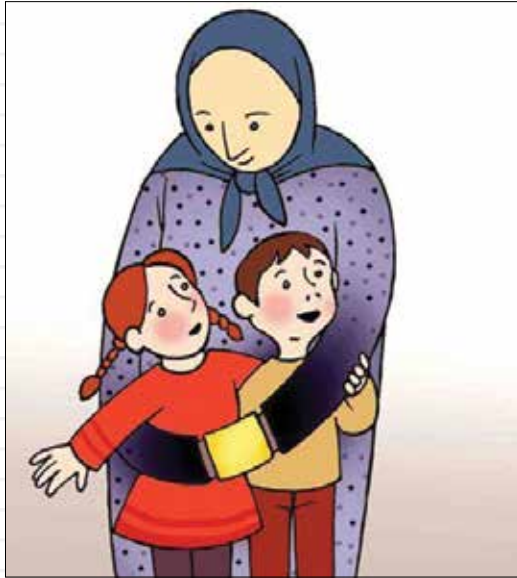
۷- مادر در نقش اقتصادی و تأمین‌کننده

نیازهای مادی خانواده و اشتغال در داخل و

خارج خانه

یکی دیگر از نقش‌های مادران، اشتغال تمام وقت یا پاره وقت در خارج خانه و تأمین نیازهای اقتصادی خانواده است. گفتنی است که در طول تاریخ همواره زنان به شکل‌های گوناگون به اقتصاد خانواده کمک کرده‌اند و در اموری مانند کشاورزی، دامداری، باغداری، زنبورداری، مرغداری و نظایر آن مشارکت داشته‌اند.

بارها شنیده‌اید که ترکیه بر تعلیم و پرورش بر آموزش مقدم است. همچنین گفته شده است که تعلیم در استخدام تربیت است. از این رو، نقش مربی‌گری مادر بر نقش آموزشی او اولویت دارد. مادر چه بخواهد و چه نخواهد، چه بداند و چه نداند، نقش تربیتی بر عهده دارد و اثرهای نامرئی این نقش موجب سازندگی فرزندان می‌شود

سخن پایانی

در هر حال وظیفه مهم فرزندپروری و تعلیم و تربیت فرزندان به عهده والدین، به ویژه مادر، نهاده شده است و تعلیم و تربیت امری دایمی و پویاست و تعطیل بردار نیست! مادر شدن و پدر شدن یک مسئولیت است و شما به عنوان مادر یا پدر مسئول اید که کودک دیروز، نوجوان امروز و جوان فردا را برای ورود به دنیای واقعی آماده کنید و به او درس زندگی یاد دهید. در هر حال در پایان شایسته است با ایرج میرزا هم سخن شویم و درباره جایگاه و نقش مادر بگوییم:

پس هستی من ز هستی اوست

♦ تا هستیم و هست دارمش دوست

منابع

- قرآن مجید، ترجمه محمد مهدی فولادوند.
- به پڑوه، احمد (۱۳۹۴). ازدواج موفق و خانواده سالم، چگونه؟ (چاپ چهارم). تهران: انتشارات انجمن اولیا و مربیان.
- به پڑوه، احمد (۱۳۹۴). خانواده و کودکان با نیازهای ویژه (چاپ دوم). تهران: انتشارات آوای نور.
- به پڑوه، احمد (۱۳۹۵). چند توصیه به پدران و مادران برای بهبود تغذیه فرزندان، ماهنامه پیوند (وزارت آموزش و پرورش)، شماره پیاپی ۴۴۱، ۳-۷.
- بیرو، آلن (۱۹۶۶). فرهنگ علوم اجتماعی. ترجمه باقر ساروخانی (۱۳۶۶). تهران: انتشارات کیهان.
- جوادی آملی، عبدالله (۱۳۹۳). خانواده متعادل و حقوق آن (برگرفته از آثار آیت الله جوادی آملی). قم: مرکز نشر اسراء.

-E mail: behpajoo@ut.ac.ir

۸- مادر در نقش مربی و سازنده

شخصیت و مستقل سازی فرزندان

بارها شنیده اید که تزکیه بر تعلیم و پرورش بر آموزش مقدم است. همچنین گفته شده است که تعلیم در استخدام تربیت است. از این رو، نقش مربی‌گری مادر بر نقش آموزشی او اولویت دارد. مادر چه بخواند و چه بنویسد، چه بداند و چه نداند، نقش تربیتی بر عهده دارد و اثرهای نامرئی این نقش موجب سازندگی فرزندان می‌شود.

۹- مادر در نقش اصلاح‌گرفتار

اعضای خانواده

نقش دیگری که یک مادر موفق، خواه ناخواه به عهده دارد، نقش اصلاح‌گری رفتار اعضای خانواده است. مادر با در اختیار داشتن تقویت‌کننده‌های مثبت سعی می‌کند رفتارهای مطلوب همسر و فرزندان را شکل دهد، توسعه دهد و استمرار بخشد و به عکس با به‌کارگیری تقویت‌کننده‌های منفی از توسعه و استمرار و شکل‌گیری رفتارهای نامطلوب آنان پیشگیری کند. برای مثال، «توجه» یک تقویت‌کننده مثبت است. هرگاه مادر به رفتارهای مطلوب فرزندان توجه کند، رفتارهای مطلوب آنان تقویت می‌شوند. در مقابل، چنانچه مادر رفتارهای نامطلوب آنان را مورد توجه قرار دهد، رفتارهای نامطلوب تقویت می‌شوند.

۱۰- مادر در نقش سیاسی و اصلاح‌گر جامعه

این روزها، همه جا سخن از اصلاحات است و این سؤال مطرح می‌شود که اصلاحات را از کجا و کی باید شروع کرد؟ بدون شک نقطه آغازین اصلاحات، خانه و خانواده و سپس مدرسه است. در خانه، پدران و مادران و در مدرسه، معلمان، نقش اول را ایفا می‌کنند. مادران صالحه و شایسته، حیات معنوی و سیاسی و اجتماعی جامعه را رقم می‌زنند و انقلاب بنیادین در جامعه، باید از جامعه مادران آغاز شود. جامعه‌ای که مادران صالح و خوب ندارد، جامعه‌ای است که روی سعادت را نخواهد دید. به کسی که خود را از غرق شدن نجات می‌دهد، می‌گوییم «شناگر قابل» و به آن کس که دیگری را نجات می‌دهد، می‌گوییم «نجات‌گر غریق» و به آن کس که جامعه‌ای را هدایت می‌کند و از غرق شدن نجات می‌دهد، می‌گوییم «مادر».

نقش دیگری که یک مادر موفق، خواه ناخواه به عهده دارد، نقش اصلاح‌گری رفتار اعضای خانواده است. مادر با در اختیار داشتن تقویت‌کننده‌های مثبت سعی می‌کند رفتارهای مطلوب همسر و فرزندان را شکل دهد، توسعه دهد و استمرار بخشد و به عکس با به‌کارگیری تقویت‌کننده‌های منفی از توسعه و استمرار و شکل‌گیری رفتارهای نامطلوب آنان پیشگیری کند